

зиком), стає більш прогнозованою, що має дуже важливе значення в сучасних умовах економічного розвитку України.

Література

1. Беренс В., Хавранек П.М. Руководство по оценке эффективности инвестиций / Пер. с англ. - М.: Интерэксперт, 2005. - 528 с.
2. Богатин Ю.В., Швандар В.А. Оценка эффективности бизнеса и инвестиций. — М: ЮНИТИ, 2003.- 253с.
3. Вахрил П.И. Организация и финансирование инвестиций. - М.: Маркетинг, 2005. - 164 с.

Коробський Р.В., Рак Ю.І.

ЕКОНОМІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСІВ ІНВЕСТУВАННЯ У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка проблеми. Розвиток та підтримання вугільної галузі в Україні пов'язані із потребою залучення інвестицій, які умовно розподіляються на дві частини: інвестиції на створення нових підприємств та на підтримання або розвиток існуючих. Інвестиційна політика безпосередньо пов'язана із відтворенням у галузі. Сукупність дій, які визначають напрямки, величину і способи використання інвестиційних ресурсів для досягнення певної мети, становить основу інвестиційної політики. В сучасних умовах наявності ресурсів на Україні інвестиційна політика та кінцевий результат її реалізації є взаємно коригуючими категоріями. З одного боку, мета досягається шляхом здійснення певної інвестиційної політики, з другого - обмеженість інвестиційних ресурсів може змінити запланований кінцевий результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання внутрішніх резервів технологічних планок на вугільному підприємстві досить чітко окреслюють його позицію відносно економічної надійності. Особливе місце у побудованні теоретичного фундаменту для створення економіко-математичного апарату моделювання процесів, що впливають на рівень економічної надійності, займають праці видатних українських вчених-економістів В.І. Саллі, О.І. Амоші, М.О. Ільшова [1,2].

Цілі статті. У статті розглянуто питання економічного моніторингу здійснення інвестиційної політики на підприємствах вугільної галузі.

Виклад основного матеріалу. Головний шлях переходу вугільної промисловості на принципи ринкової економіки - це підвищення ефективності її роботи за рахунок внутрішніх резервів. З точки зору використання виробничих ресурсів та аналізу питомих витрат, резерви є досить значними. Сучасна криза вугільної промисловості України полягає у неможливості наявного зношеного шахтного ефективного фонду протидіяти кумулятивному ефекту негативних факторів, що є наслідками розвитку гірничих робіт у просторі. В такому випадку найбільш перспективною є така інвестиційна політика, яка б дозволяла швидкісне оновлення шахтного фонду при оптимізації розміру вугільного підприємства. Як і у кожній складній системі, процес функціонування шахти, описаної об'єктивно-орієнтованим алгоритмом, недостатнє фінансування та занадто великі часові проміжки можуть знівелювати процес прогресивної реконструкції; наприклад із числа нині діючих були реконструйовано 74 шахти, причому 37 із них - до 1970 р. На цих шахтах реконструкція втратила своє значення і утворилась потреба в новій і більш складній. Малу ефективність реконструкції можна описати декількома причинами:

1. Недостатній обсяг інвестування, що збільшував час до фактичної реалізації запланованих заходів, роблячи їх неефективними.
2. Відсутність чіткої спрямованості капітальних вкладень, їх де-концентрація.
3. Аналіз проектів реконструкції показує, що вона проводилась із малим збільшенням потужності підприємства, при цьому покращенню економічних показників надавалось другорядне значення.
4. Недостатньо гнучко сформульований підхід щодо підвищення ефективності роботи шахти.

Таким чином, інвестиційна політика в області реконструкції вугільної промисловості виявилась неефективною, оскільки під назвою "реконструкція" здійснювався великий обсяг робіт по підтриманню потужності. Через недостатні обсяги капітальних вкладень у будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення вуглевидобувних підприємств загрозливих розмірів набули процеси вибуття виробничих потужностей, обсяг яких у багато разів перевищує введення нових (за період 1990-2002 рр. вибуло 94 млн. т потужностей, в експлуатацію введено лише 15,6 млн. т). Інтенсивне вибуття потужностей супроводжувалося низьким рівнем їх використання: при нормативі 95% фактичний рівень становив: у 1990 році – 85,5%, 1996-му – 58,9%, 2002-му – 82,8%. Усе це призвело до різкого падіння обсягів видобутку вугілля, підвищення його собівартості, поглиблення рівня збитковості більшості шахт, що своєю чергою, стало однією з причин дострокового закриття шахт. Наслідком подальшого розвитку цих процесів може бути неприпустиме зниження виробничого потенціалу галузі, що в умовах гострого дефіциту інвестицій на будівництво нових і реконструкцію діючих шахт створюватиме загрозу подальшого зниження обсягів видобутку вугілля. З початком реструктуризації галузі (триває з 1996 року) змінилася і набула негативних тенденцій структура використання коштів державного бюджету, які були надані вугільній промисловості та яких виявилось вкрай недостатньо: збільшилася частка витрат на реструктуризацію (з 9% у 1996 році до 44,2% у 2000-му і 25,6% у 2002-му), здебільшого на закриття збиткових шахт, у тому числі дострокове; зменшилася частка державних дотацій на покриття витрат із собівартості (з 71,9% у 1996 році до 35,3% у 2001-му і 41,3% у 2002-му); неприпустимо малою залишалася частка витрат на капітальне будівництво і придбання обладнання (коливалася від 6,2% до 27,2%). Останніми роками загальна потреба галузі в капітальних вкладеннях задовольнялася на 29-36%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету лише на 14-22%. Недостатні обсяги фінансування та нераціональне їх використання призвели до відставання підготовки запасів вугілля для відпрацювання, занепаду технічного стану шахтного фонду, зниження рівня використання виробничих потужностей, збільшення собівартості вугілля, збитковості шахт.

Недостатньо виважено проводиться реструктуризація галузі, яка на практиці через відсутність у держави можливостей її фінансування у повному обсязі звелася до масового фізичного закриття шахт і тому супроводжується накопиченням невирішених проблем соціального захисту звільнених шахтарів, ліквідації негативних екологічних наслідків масового закриття шахт, які до того ж виявилися більш тяжкими, ніж передбачалися проектами. Всього на реструктуризацію галузі впродовж 1996-2001 рр. було витрачено понад 670 млн. дол. США, сумарні обсяги недофінансування за минулі роки становили близько мільярда доларів. Зараз в різних стадіях закриття та ліквідації перебуває 112 вуглевидобувних підприємства. До 2008 року програмою "Українське вугілля" передбачено закрити ще 38 шахт, з них 24 – достроково (забезпеченість запасами їх становить від 10 до 177 років). Загальна потреба в коштах державного бюджету на здійснення заходів із реструктуризації на період 2003-2010 рр. становить за Програмою понад 6 млрд. грн.

В умовах ринкової економіки найбільш видатним показником для оцінки стану вугільного підприємства могла б бути рентабельність підприємства або його прибуток. Але більша частина шахт України відноситься, до числа збиткових, або отримує дотації на підвищення собівартості над ціною продукції. Тому економічний стан вугільного підприємства не може бути описаний за допомогою вказаних показників. В принципі, для характеристики економічного стану шахти можна використовувати будь-який показник, який описував би структуру витрат та не потребував додатково розрахунків. В якості такого показника доцільно використати собівартість їх готової вугільної продукції. На його величину впливають природні умови, обсяг видобутку вугілля, рівень організації виробничих процесів. Недоліком показника собівартості є те, що він не відображує прямо якість вугілля, проте цей недолік пом'якшується з переходом на визначення собівартості 1 т готової вугільної продукції замість 1 т рядового вугілля, як це було до 1996 р. Через велику кількість різних факторів, що впливають на собівартість 1 т готової продукції, сама по собі собівартість по даній шахті не дає підстави для використання її як характеристики економічного стану підприємства. Для характеристики економічного стану шахти необхідно порівняти її з деяким еталоном. У якості такого найбільше бажано було б мати норматив собівартості, і створення такого нормативу представляє досить складне завдання (теоретично його можна одержати на основі

багатофакторної моделі). Тому до вирішення питання в реальних умовах можна підійти, користуючись положеннями закону великих чисел. Якщо взяти дві зовсім різні за своїми умовами шахти, наприклад, одну в Центральному районі, а другу в Південному Донбасі, то середня собівартість буде істотно відрізнятися від локальної собівартості. Якщо ж взяти велику кількість шахт, наприклад по всій вугільній промисловості України або хоча б по головним вуглевидобувним підприємствам, то відбудеться усереднення факторів, що діють у різних напрямках. Іншими словами, ми одержимо стійку середню величину, і порівняння собівартості по даній шахті із середньою буде досить вірно характеризувати економічний стан даної шахти. При використанні собівартості як показника, що характеризує економічний стан шахти, необхідно враховувати, що на відміну від пропускну здатності ланок, де бажано досягнення максимуму, за собівартістю бажано досягнути мінімуму. Шахти з малим значенням показника економічної надійності не є перспективними відносно процесів реконструкції, оскільки інвестиційні ресурси будуть використані фактично на побудування нового об'єкта, який має малий приріст потужності та негативні властивості, що виникли внаслідок великого строку служби шахти.

Виходячи з важливості зменшення енергетичної залежності, а також з огляду на високу вартість імпортованих енергоносіїв, стратегічна політика в області паливно-енергетичного комплексу України, насамперед, повинна бути орієнтована на підтримку й економічне зростання вугільної промисловості.

Невідкладною задачею державного масштабу є досягнення в можливо короткі терміни технологічного й економічного підйому галузі як з точки зору необхідних обсягів виробництва і якості вугільної продукції, так і з точки зору економії коштів. Інвестиції на реконструкцію вугільних підприємств і введення нових потужностей у найближчі роки неможливі через кризове фінансове становище держави. Навряд чи можливим є залучення до цих проблем вітчизняних і іноземних інвесторів через непривабливість вугільних підприємств з точки зору швидкої віддачі і високої прибутковості інвестицій. З цих причин розв'язання проблеми підйому вугільної промисловості в найближчі роки полягає у всебічній мобілізації внутрішніх резервів підвищення ефективності виробництва при максимально можливому використанні підприємствами власних джерел капіталовкладень. Мова йде про проведення так званих локальних науково-технічних заходів, що не вимагають великих інвестицій, особливо з боку держави, але таких, що принесуть високий економічний ефект у найближчій перспективі. До вельми ефективних заходів локального характеру потрібно віднести комплекс ресурсозберігаючих науково-технічних і організаційних заходів, перелік яких досить різноманітний. Пошук і реалізацію будь-яких науково-технічних заходів потрібно супроводжувати економічними оцінками їх ефективності, порівнянням і відбором альтернативних рішень, а також організаційними заходами служб менеджменту і маркетингу. Питанням науково-технічного розвитку вугільних підприємств присвячувалось багато літературних досліджень вчених і спеціалістів, які торкалися проблеми ресурсозбереження. Однак сучасні економічні обґрунтування заходів відповідно до задач менеджменту і маркетингу потребують подальшого удосконалення.

Ресурсозбереження в промисловому виробництві пов'язане з його ресурсоемістю і спрямовано на скорочення питомих (на одиницю виробленої продукції) витрат усіх видів ресурсів, які споживаються у виробничому процесі. У широкому плані мова йде про економію живої й уречевленої праці на всіх етапах життєвого циклу промислового підприємства, включаючи також етапи підготовчого характеру (наукове, проектне забезпечення, будівельно-монтажні роботи і т.п.).

У вугільній промисловості, як і в інших гірничодобувних галузях, ресурсозбереження охоплює також проблеми раціонального використання запасів корисних копалин, скорочення їхніх втрат у надрах, у схемах підготовки, відпрацьовування родовища й в процесі експлуатації. Не менш важливе значення мають і проблеми охорони навколишнього середовища, оскільки її засмічення приносить прямий збиток народному господарству і добробуту суспільства. З цим пов'язане також і скорочення відходів, утилізація яких вимагає значних транспортних та інших витрат. [1, с.101-107]

Таким чином, ресурсозбереження у вугільній галузі є багатоплановим і багатоаспектним комплексом заходів, прямо пов'язаним з інноваційним процесом у виробництві, з освоєнням нових засобів і технологій, що відповідають сучасному і перспективному рівню розвитку техніки [2].

Отже, до найважливіших напрямків ресурсозбереження на вугільних підприємствах можна віднести наступні: збереження запасів вугілля (повнота їхнього вилучення) у межах шахтного поля; збереження (повнота використання) корисних супутних компонентів, які утримуються в гірській масі, що добувається; скорочення відходів виробництва, що засмічують навколишнє середовище; збереження допоміжних матеріалів і енергії, що витрачаються в процесі виробництва.

З погляду підходів і методів реалізації ресурсозберігаючих заходів їх можна розділити на технічні, організаційні, і соціально-економічні. Але в даній роботі розглянуті тільки технічні заходи, які направлені на визначення шляхів оптимізації та заощадження матеріалів і енергії, що витрачаються в процесі вуглевидобутку. Відповідні заходи досить численні і стосуються практично всіх технологічних процесів вугільного виробництва на шахтах, збагачувальних фабриках, а також на підприємствах інфраструктури. Важливо відзначити, що деякі заходи не вимагають великих капітальних витрат і мають організаційний характер. Інші безпосередньо зв'язані з прогресивними техніко-технологічними заходами щодо розвитку виробництва і створюють «подвійний ефект». Так, наприклад, введення анкерного кріплення з однієї сторони скорочує витрати на її зведення і ремонт гірських виробок, а з іншої - великі витрати на покупку лісоматеріалів, їхнє складування, обробку, транспортування і т.д. Подібні приклади можна привести і на інших технологічних процесах (очисні і підготовчі роботи, підземний транспорт). Особливе значення має економія електроенергії, по споживанню якої на власні потреби вугільна промисловість займає одне з перших місць серед базових галузей. З цією метою практикується на шахтах і в об'єднаннях розробка і реалізація річних програм енергозбереження. Однак, ця діяльність проводиться недостатньо активно. На основних технологічних процесах і ділянках відсутні лічильники енергії, не проводяться заходи щодо стимулювання працівників за таку економію і т.п. На думку ряду фахівців-практиків багато відповідних заходів не вимагають великих капіталовкладень і носять організаційний характер. До них, наприклад, відносяться установка лічильників, міри контролю і стимулювання, регулювання роботи великих споживачів енергії в часі: протягом доби, тижня і по річних сезонах.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що майбутнє вітчизняного паливо-енергетичного комплексу має спиратись на іноваційну модель його розвитку, яка передбачає поряд із бюджетним фінансуванням концентровану підтримку державою активності інвесторів в інтересах вугільної промисловості. Шлях недержавного інвестування перспективних шахт дозволяє застосовувати корпоративну форму відробки запасів. Досвід таких методів роботи важливий для подолання залежності від дотацій із державного бюджету.

Література

1. Салли В.И., Райхель Б.Л., Швец В.Я. Экономические проблемы поддержания мощности малоэффективных угольных шахт Украины. - Днепропетровск: Изд-во НГУ, 2002.-228 с.
2. Амоша А.И., Биренберг Б.М. Угольная промышленность Украины: проблемы и решения. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999.-90 с.